

Muzyczny spacer po niebie

Scenariusz lekcji dla szkół podstawowych

Materiały:

- komputer z dostępem do internetu, projektor multimedialny lub telewizor,
- prezentacja (w załączeniu),
- przygotowane następujące linki z Kanonu Muzykoteki:
  - Edward Grieg *I Suita „Peer Gynt”* – [Poranek](#) (do 3'34)
  - Ryszard Strauss [Tako rzecze Zaratustra](#) – część I (do 2'03)
  - Antonio Vivaldi *Cztery pory roku* – [Lato](#) cz. III (od 7'31)
  - Ludwig van Beethoven [VI Symfonia F-dur „Pastoralna”](#) cz. IV (24'50 – 28'03)
  - Gioacchino Rossini [Uwertura do „Wilhelma Tella”](#) (3'34 – 5'58)
  - Wacław z Szamotuł [Już się zmierzcha](#)
  - Claude Debussy [Clair de lune](#)
    - nagrania (dostępne w internecie):
  - Józef Haydn *VI Symfonia D-dur „Poranek”* – wstęp
  - Ryszard Strauss *Cztery ostatnie pieśni* – finał ostatniej pieśni
    - tablica, kreda.

Przebieg lekcji:

1. Wstęp

- Pytamy uczniów, czy z nieba dobiegają nas jakieś dźwięki. Prawdopodobnie wskażą na burzę, śpiewające ptaki, przelatujące samoloty. Pytamy dalej: a słońce, księżyc, gwiazdy, planety? Tu pewno będą wątpliwości. SLAJD NR 1
- Czy zatem za pomocą dźwięków można jakoś przedstawić to, co na co dzień obserwujemy na niebie, np. wschód słońca, burzę czy blask księżycy? Z pewnością niektóre z tych zjawisk uczniowie uznają za łatwiejsze do zilustrowania za pomocą dźwięków, inne za trudniejsze.
- Proponujemy im więc muzyczny spacer po niebie – prześledzimy zjawiska, które można na nim obserwować w ciągu całego dnia: od wschodu słońca po zmierzch i nadejście nocy.

2. Wschód słońca

- Na początek prosimy uczniów, by w zeszyte narysowali wschód słońca w postaci 4 kolejnych obrazków SLAJD NR 2 (jeśli mają kredki, zachęcamy do ich użycia).
- Po skończonej pracy prosimy ich, aby spróbowali opowiedzieć to, co narysowali – na czym polegają kolejne zmiany? Podsumowujemy: z każdą kolejną chwilą przybywa światła, jasnych kolorów, blask stopniowo się zwiększa.
- Czy zjawisko narastającego blasku można odwzorować dźwiękami? Co mogłoby być muzycznym odpowiednikiem wschodzącego słońca? Próbuje zebrać odpowiedzi: coraz głośniejsze, coraz gęściejsze (coraz więcej wykonawców), narastanie do kulminacji. Wyjaśniamy przy okazji znaczenie słowa *crescendo* SLAJD NR 3, a następnie prosimy klasę o wykonanie wspólnego *crescenda* na dany przez nas znak. Niech uczniowie wykonają je na ustalonej wcześniej głośnie, np. sz. Można zrobić kilka prób, uświadamiając im przy okazji, że lepszy efekt powstanie, gdy zaczną się naprawdę cicho.

- Proponujemy teraz przyjrzenie się trzem przykładom odmalowania wschodu słońca dźwiękami orkiestry SLAJD NR 4 – po wysłuchaniu każdego z nich zastanawiamy się wspólnie, czy w danym fragmencie wystąpiły wyżej wymienione elementy. SLAJD NR 5 Prezentujemy kolejno:

1) [Poranek z I Suity „Peer Gynt” Edwarda Griega](#) (w Kanonie Muzykoteki do 3'34, choć można również zaprezentować krótszy fragment – np. tylko do kulminacji)

2) wstęp z pierwszej części VI Symfonii „Poranek” Józefa Haydna (nagranie dostępne w internecie)

3) *Wschód słońca* – początkowe ogniwo poematu symfonicznego [Tako rzecze Zaratustra Ryszarda Straussa](#) (w Kanonie Muzykoteki do 2'03)

- Czy któreś przykłady były bardziej przekonujące od innych?

3. Burza

- Słońce wzeszło i nastał dzień. Jednak niebo zasnuły chmury i rozpętała się burza SLAJD NR 6. Czy burzy towarzyszą jakieś efekty dźwiękowe? Wspólnie ustalamy, że najbardziej spektakularne są blisko trzaskające pioruny i odległe grzmoty. Przypominamy o ulewnym deszczu i silnym wietrze, które zazwyczaj towarzyszą burzy.
- Proponujemy teraz ćwiczenie: prosimy o zgłoszenie się ochotnika, który będzie dyrygentem, zaś resztę klasy dzielimy na cztery grupy – każdej przydzielamy jeden z burzowych odgłosów (1 - uderzenie pioruna, 2 – grzmot, 3 – deszcz, 4 – wiatr) do opracowania dźwiękowego. Uczniowie mają przygotować odgłosy imitujące owe zjawiska, wykorzystując wszelkie sposoby artykulacji wokalnej lub „instrumentalnej” (z zastosowaniem dowolnych przedmiotów z otoczenia lub np. własnych rąk). Zachęcamy uczniów do kreatywności. Po zakończeniu etapu przygotowań prosimy kolejno każdą z grup o prezentację przygotowanych przez siebie efektów dźwiękowych, a następnie przechodzimy już do wykonania „burzy” – dyrygent staje przed klasą i za pomocą prostych gestów „włącza” i „wyłącza” poszczególne grupy, tak by odwzorować dźwiękowy przebieg burzy.
- Teraz prosimy uczniów o wyobrażenie sobie, że mamy do dyspozycji wszystkie instrumenty orkiestry – nie podpowiadając na razie niczego, prosimy by każda grupa spróbowała zastanowić się, czy zasób wykorzystanych przez nią do tej pory środków można by rozszerzyć o efekty czysto instrumentalne. Po chwili prosimy przedstawicieli grup o prezentację swoich pomysłów.
- Sprawdzimy teraz, czy zawodowi kompozytorzy byli równie kreatywni. Zaprezentujemy trzy orkiestrowe burze – słuchając ich, uczniowie w każdej z czterech grup mają za zadanie skoncentrować się na „swoich” efektach (piorun, grzmot, deszcz, wiatr) i spróbować je jakoś wynotować, zwracając uwagę, jakie instrumenty/grupy instrumentów biorą udział w ich realizacji. Pamiętajmy, że nasi uczniowie prawdopodobnie nie posługują się swobodnie fachową terminologią muzyczną, zachęcamy do opisywania zasłyszanych zjawisk własnymi słowami, nawet za pomocą onomatopei. Prezentujemy uczniom nagrania następujących przykładów z Kanonu Muzykoteki SLAJD NR 7:

1) cz. III *Lata* z [Czterech pór roku Antonio Vivaldiego](#) (od 7'31)

2) cz. IV [VI Symfonii F-dur "Pastoralnej" Ludwiga van Beethovena](#) (24'50 – 28'03)

3) fragment [Uwertury do "Wilhelma Tella" Gioacchino Rossiniego](#) (3'34 – 5'58)

Po wysłuchaniu przykładów uczniowie z poszczególnych grup przedstawiają swoje spostrzeżenia – w razie potrzeby pomagamy im je sformułować, wprowadzając (lub przypominając) kilka muzycznych pojęć (np. *tutti*, *sforzato*, *tremolo*, *biegnik* itp.), zapisujemy je na tablicy.

- Czy poszczególne efekty dźwiękowe burzy zawsze dawało się jednoznacznie odczytać? Czy muzyką da się w ogóle coś wyraźnie zilustrować? Dyskusja.

4. Zmierzch

- Burza ucichła, dzień tymczasem powoli się kończy, zapada zmierzch. Wyjaśniamy uczniom, że muzycznych zachodów słońca jest znacznie mniej niż wschodów, niemniej i takie się zdarzają.
- Prosimy ich, by spojrzeli raz jeszcze na narysowane przez nich na początku lekcji „komiksy” o wschodzącym słońcu – tym razem jednak mają prześledzić je od końca do początku SLAJD NR 8. Jakie zjawisko obserwują? Jak zmieniają się kolory, jasność? Czy można wyobrazić sobie muzyczną analogię tego procesu? Prawdopodobnie usłyszymy pojęcia odwrotne do tych, które padły na początku lekcji: coraz ciszej, coraz ciemniej, coraz mniej instrumentów. Wyjaśniamy więc przy okazji pojęcie *decrescendo* SLAJD NR 9, zwracając uwagę, że jest to odwrotność *crescenda*.

- SLAJD NR 10 Prosimy następnie o wysłuchanie finałowego fragmentu (np. ostatnich 2 lub 1,5 minuty) z czwartej części *Czterech ostatnich pieśni* Ryszarda Straussa (nagranie dostępne w internecie). Czy słychać było zjawiska, o których wspominaliśmy wcześniej?
- Słońce zaszło, przypominamy więc, że wszystkie grzeczne dzieci powinny już iść spać. By się odpowiednio wyciszyć przed snem, wsłuchamy się teraz w dźwięki spokojnej renesansowej pieśni *Już się zmięcza* Wacława z Szamotuł, będącej rodzajem wieczornej modlitwy przed zaśnięciem. Zadaniem uczniów będzie sprawdzenie, czy utwór ten pozwoli im się wyciszyć (a może nawet zasnąć?), w związku z tym prosimy ich, by – siedząc wciąż w ławkach – spróbowali jakoś ułożyć się do snu (np. opierając głowę na rękach ułożonych na ławce), po czym włączmy [nagranie](#).
- Po wysłuchaniu nagrania próbujemy dowiedzieć się od uczniów, co właściwie sprawia, że utwór ten był taki spokojny i wyciszający. Wyjaśniamy następnie, że dwa słuchane ostatnio utwory dzieli kilka wieków, obsada, techniki kompozytorskie itd., jednak czy któreś z wymienionych przez uczniów środków były wspólne dla obydwu?

5. Księżyc

- Tym, którzy zasnęli, robimy pobudkę – nadeszła noc, czyli najlepsza pora na obserwacje astronomiczne. Spoglądamy więc w nocne niebo i bez trudu dostrzegamy świecący mocno księżyc SLAJD NR 11.
- Czy księżyc wydaje jakieś dźwięki? Raczej nie, ale zadziwiająco dużo utworów muzyki klasycznej ma właśnie księżyc w tytule. Z pewnością nie chodzi w nich o imitowanie dźwięków – to już ustaliliśmy, a zatem o co? Czy uczniowie mają jakieś pomysły?
- Wyjaśniamy, że za chwilę usłyszemy utwór *Światło księżycy* Claude'a Debussy'ego. Z czym może się kojarzyć światło księżycy? Zapisujemy na tablicy hasła zgłoszone przez uczniów – prawdopodobnie niektórym kojarzy się z czymś nastrojowym, spokojnym, pięknym, ale być może pojawią się również skojarzenia rodem z filmów grozy. Przy pomocy uczniów staramy się teraz jakoś pogrupować hasła.
- Zadanie uczniów podczas słuchania będzie polegało na zastanowieniu się, do której z wyznaczonych przez nas kategorii kompozycja bardziej pasuje (a może nie mieści się w żadnej?) i właściwie dlaczego. Prezentujemy [nagranie](#) z Kanonu Muzykoteki.

6. Zadanie domowe

- Księżyc nie jest jedynym obiektem nocnego nieba, który inspirował kompozytorów – spoglądając w górę, widzimy również planety i gwiazdy. Ich właśnie dotyczyć będą dwa zadania domowe (do wyboru).
- Zadanie 1: Pewien kompozytor przedstawił w swojej wieloczęściowej kompozycji na orkiestrę praktycznie cały nasz Układ Słoneczny SLAJD NR 12. Należy odnaleźć nazwisko twórcy i tytuł utworu oraz dowiedzieć się, w jaki sposób kompozytor charakteryzuje poszczególne ciała niebieskie – czy interesuje go opisanie cech fizycznych danej planety, czy może coś innego?
- Zadanie nr 2: Czy żadne dźwięki z kosmosu do nas nie docierają? Okazuje się, że nie jest to do końca prawda. Istnieje szczególny rodzaj szybko wirujących gwiazd neutronowych, które wysyłają regularne impulsy fal elektromagnetycznych. Możemy je odebrać przez radio – słychać wówczas rodzaj szybkiego stukania. SLAJD NR 13 Dźwięk pulsara (bo tak się nazywa ów rodzaj gwiazdy) został wykorzystany przez pewnego kompozytora francuskiego – należy dowiedzieć się, kto to był, jaki tytuł nosi ów utwór oraz na jaki skład został napisany. Czy pulsar też jest wśród wykonawców?

Anna Pęcherzewska-Hadrych

Źródła zdjęć wykorzystanych w prezentacji:

1: <https://www.flickr.com/photos/49141218@N07/4844124343/>

5: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hawaiian_sunrise_10.JPG

6: <https://www.flickr.com/photos/quintanomediamedia/9802406334/?rb=1>

10: <https://www.flickr.com/photos/98985168@N04/11134456255/>

11: <http://www.camptocamp.org/images/565892/fr/clair-de-lune>

12: <http://pixabay.com/pl/uk%C5%82ad-s%C5%82oneczny-sun-mercury-venus-439046/>

13:

http://en.wikipedia.org/wiki/PSR_J0348%2B0432#/media/File:Artist%E2%80%99s_impression_of_the_pulsar_PSR_J0348%2B0432_and_its_white_dwarf_companion.jpg